

DRUMUL SUFLETULUI DUPĂ MOARTE. TRECEREA „VĂMURILOR”

De la moarte până la 40 de zile după moarte, sufletul are de efectuat un parcurs obligatoriu, care, fără a fi dogmatizat, este acceptat de tradiția Bisericii. Luarea lui în considerare se sprijină cu precădere pe cele întâmplate în perioada de 40 de zile în care Hristos a petrecut pe pământ între Înviere și Înălțarea Sa „la ceruri”.

Ceea ce știm cu precizie din Evanghelii este faptul că Iisus Hristos a înviat din morți „a treia zi după Scripturi” (Matei 28, 1-5; Marcu 16, 1-6; Luca 24, 1-6), timp în care fusese cu sufletul la iad, căruia i-a sfărâmat porțile, eliberând sufletele dreptilor Vechiului Testament, ținute prizoniere acolo de la izgonirea omului din rai.

În ziua Învierii, S-a arătat Hristos Mariei Magdalena în chip de grădinar (Ioan 20, 14-17).

În aceeași zi a Învierii, Se arată euharistic lui Luca și Cleopa, după ce călătorise un timp cu ei pe drumul spre Emaus, și, în continuare, celor 11 Apostoli (Toma lipsea), cu care, de asemenea, sta la masă, mâncând pește și fagure de miere, deslușindu-le Scripturile (Luca 24, 13-44; Ioan 20, 19-24).

La opt zile după Înviere, Iisus S-a arătat lui Toma și celorlalți Apostoli, trecând prin ușile închise (Ioan 20, 26).

În sfârșit, la 40 de zile după Înviere, Hristos Se înalță la ceruri din mijlocul Apostolilor și de lângă mama Sa, după ce-și luase rămas-bun și le promisese din nou că-L va trimite pe Mângâietorul, pe Sfântul Duh (Luca 24, 49-51).

Mai sunt semnalate în Evanghелиii și alte câteva arătări până la Înălțare ale lui Hristos înviat, dar fără să avem pentru ele repere temporale precise.

Ceea ce s-ar putea evidenția în toată această cronologie este faptul că reperul de raportare pentru cele ale lui Hristos este Învierea Sa, în timp ce, pentru toate câte se fac pentru mort, acest reper este ziua morții (dar avându-se în vedere, evident, tot învierea). Atunci când vorbește despre ceea ce se petrece la 40 de zile după moarte, țăranul (de altfel, creștinul în general) spune mai adesea „*la șase săptămâni*”. Șase săptămâni ar însemna de fapt 42 de zile. Dacă la cele 40 de zile petrecute de Hristos în trup transfigurat pe pământ, de la Înviere până la Înălțare, se adaugă și cele două zile precedente, scurse între Răstignire și Înviere, se obțin 42 de zile între ziua morții și cea a Înălțării. În orice caz, referirea când la 40 de zile, când la șase săptămâni lasă loc unei ambiguități în socotirea intervalului respectiv. Biserica a ales însă clar numărul de 40 de zile.

Parcursul sufletului, în tradiția Bisericii Ortodoxe și a poporului care mărturisește credința ei, este mai detaliat, cele 40 de zile fiind împărțite în trei perioade distincte.

Întâia perioadă este formată din trei zile în care sufletul nu abandonează definitiv trupul, ci mai adastă în preajma lui.

În primele două zile, sufletul, însoțit de îngeri, umblă prin locurile în care a făptuit binele. În bună parte, stă și pe lângă casa în care a locuit și chiar în preajma trupului său neînsuflețit. Deja se bucură de oarecare ubicuitate.

A treia zi, sufletul urcă la cer pentru a adora pe Dumnezeu și Creatorul său. Suișul acesta are a trece un număr de vămi (diferit de la un autor la altul), la care sufletul este cercetat pentru diferite categorii de păcate. Fiecare vamă este văzută ca un fel de tribunal, la care are loc un mic proces și o mică judecată, în cursul căreia îngerii și dracii își dispută sufletul celui adormit,

enumerând faptele bune și pe cele rele care intră sub incidența acelei vămi.

Din ziua a treia și până în ziua a noua, sufletul este purtat în rai pentru a-i admira frumusețile, pentru a vedea locașurile sfinților.

A noua zi, sufletul este dus din nou la tronul lui Dumnezeu pentru a I se închina.

În fine, din ziua a noua până în cea de-a patruzecia, sufletul este purtat prin iad, unde vede toată suferința celor de acolo.

În ziua a patruzecia au loc cea de-a treia prezentare a sufletului în fața lui Dumnezeu, precum și judecarea lui particulară, în urma căreia, în funcție de faptele săvârșite pe parcursul vieții, i se rânduiește un loc până la judecata de apoi, fie în rai, fie în iad⁵.

După cum se vede, pe durata celor 40 de zile, sufletul celui care a plecat din această lume se înfățișează de trei ori în fața tronului lui Dumnezeu.

După mărturisirea și învățătura Bisericii, cuprinsă concis într-o rugăciune pe care preotul o rostește în taină în altar după Vohodul mare (intrarea cu Sfintele Daruri), în cele trei zile dintre moartea și Învierea Sa, Hristos a fost prezent simultan în mai multe locuri diferite: „În mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, ca un Dumnezeu, în rai cu tâlharul și pe scaun împreună cu Tatăl și cu Duhul ai fost, Hristoase, toate umplându-le, Cel ce ești necuprins”⁶.

⁵ Toate detaliile în legătură cu drumul sufletului după moarte, în MĂNDIȚĂ, *Vămile* I și II. Autorul trimite ca referință patristică la Sfântul MACARIE Alexandrinul († 595), *Teologie dogmatică ortodoxă*, tom 5, pp. 85-86 (MĂNDIȚĂ, *Vămile* I, pp. 38-51). Aceleași etape le iteră adeseori și Părintele Cleopa Ilie în fața credincioșilor care-l vizitau la Mănăstirea Sihăstria.

⁶ *Liturghier*, Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur și cea a Sfântului Vasile cel Mare, pp. 116, respectiv 168.

Această prezență simultană a lui Hristos în mai multe locuri este, într-un fel, realizată în chip succesiv, în cele 40 de zile de după moarte, de sufletul celui plecat din această lume. Și el intră cu trupul în mormânt, și el este plimbat cu sufletul prin rai și prin iad, și el ajunge la scaunul lui Dumnezeu. Dacă prezența simultană a lui Hristos este, în fiecare dintre ipostaze, una extrem de activă (mormântul este golit, porțile iadului sfărâmate, raiul deschis și umplut cu drepti, pe scaun cu Tatăl și cu Duhul Sfânt este mereu Proniator), omul rămâne pe tot acest itinerariu, pentru el, cu etape succesive, un simplu vizitator pasiv. Dacă tot ceea ce face Hristos în cele 40 de zile aduce o bucurie explozivă, în schimb, starea sufletului în același răstimp este una de chinuitoare părere de rău și de nesiguranță în legătură cu viitorul ce-i va fi rezervat după trecerea celor 40 de zile.

De fapt, credința Bisericii spune că nu Dumnezeu orânduiește locul sufletului, ci el singur, după iluminările succesive de conștiință pe parcursul celor 40 de zile, și-l alege potrivit stării pe care și-a dobândit-o prin felul cum a viețuit în această lume. Dacă este deosebit de păcătos, se duce în întunericul iadului, pentru că ar fi mult mai insuportabil pentru el să adate în lumina lui Dumnezeu, față de Care se simte acum atât de vinovat. Iadul apare la mării Părinți ca o milostivire a lui Dumnezeu. Și în iad, Dumnezeu Se manifestă tot ca Iubire.

Jean Kovalevski vorbește de mai multe etape parcurse de suflete după moarte atât în bine, cât și în rău.

În prima direcție, etapele ar fi următoarele:

- în primele trei zile, sufletul nu este deplin desprins de trup și, de aceea, trebuie să se stea în jurul mortului, în rugăciuni;
- la 40 de zile, sufletul ajunge într-o lume în care este ca îngerii în cer;
- în continuare, sufletul este ridicat tot mai sus și devine purtătorul unor mesaje universale;

- sufletul este introdus la ascultarea muzicii sferelor sau legilor lumii, în gândirea lui Dumnezeu asupra lumii, de unde poate urca la treapta unde va trăi direct din darurile lui Dumnezeu.

Etapele drumului în rău ar fi acestea:

- sufletul e cuprins de spaimă;
- sufletul se repliază în sine și se separă de toți;
- sufletul se revoltă contra armoniei lumii răsucite în el;
- sufletul refuză a mai primi ceva din afară și vrea să fie singur;
- sufletul intră într-o melancolie rece, într-o tristețe infinită și refuză orice evoluție, orice ieșire, învârtoșându-se în această poziție și lunecând spre autodistrugere, căzând în focul iadului⁷.

Fără a fi dogmatizată sau canonizată, credința în existența unor vămi pe drumul de la pământ la cer, de la această lume la cea de dincolo este veche între credincioșii creștini. În acest sens, Sfântul Episcop Macarie Alexandrinul scria: „*Învățătura Bisericii despre vămi este răspândită peste tot, mai cu seamă între Dascălii credinței secolului al IV-lea, iar acest fapt mărturisește netăgăduit că învățătura a fost transmisă de către Dascălii secolelor anterioare și își are originea în tradiția apostolică.*”⁸

În legătură cu numărul de vămi, informațiile la care putem ajunge, atât din partea scriitorilor bisericești, cât și din cea a țăranilor, diferă.

Părintele Mitrofan, preluând-o pe Sfânta Teodora, indică 20 de vămi (I: păcatele făcute cu cuvântul; II: minciuna;

⁷ Jean KOVALEVSKI, „La destinée de l'âme après la mort”, *Présence orthodoxe*, nr. 24, 1974, p. 24, *apud* STĂNILOAE, *Dogmatica* 3, pp. 272-273, nota 64.

⁸ Sfântul MACARIE Alexandrinul, *Teologie dogmatică ortodoxă*, vol. 5, *apud* MĂNDIȚĂ, *Vămile* I, pp. 46-47.

III: calomnia; IV: lăcomia; V: lenevia; VI: furtul; VII: zgârcenia și iubirea de argint; VIII: cămătăria; IX: înșelătoria; X: gelozia; XI: mândria; XII: mânia; XIII: răzbunarea; XIV: uciderea; XV: magia; XVI: necurăția, desfrânarea; XVII: adulterul; XVIII: sodomia; XIX: erezia; XX: nemilostivirea sau cruzimea; bineînțeles, fiecare dintre acestea cu toată cohorta de variante și derivații)⁹. Interesant este faptul că Nicodim Măndiță mai adaugă, „creator”, încă patru vămi, care se referă la păcate a căror practicare pare să fie foarte asiduă în lumea contemporană (XXI: idolatria și credința demonică; XXII: sulemenirea; XXIII: fumatul; XXIV simonia)¹⁰.

În privința vămilor, în *Dogmatica* sa, Părintele Dumitru Stăniloae nu face altceva decât să-l citeze pe părintele Mitrofan, mai mult cu titlu informativ, nici confirmându-l, nici infirmându-l¹¹. La fel se procedase mai înainte în manualul de *Teologie dogmatică și simbolică* pentru institutele teologice.

Ce persistă din toată această credință și învățatură bisericască în conștiința țăranilor (ne referim, desigur, la aria relativ restrânsă cercetată)?

Țăranul consideră că, după moarte, sufletul colindă timp de 40 de zile în toate locurile prin care a trecut în viață. „*Prin toată țara, pe unde-a fost, și pe front*”, spune Emanoil Dumitrescu, zugrav de cruci și icoane, din satul Costești, comuna Aninoasa. Se pare că, în multe privințe, acum se dumirește mai bine sufletul asupra a ceea ce a făcut, dacă a fost bine sau rău, în lumina tuturor implicațiilor și consecințelor care au urmat fiecărui act al său, spune Constantina Cojocar, o bătrână care tămâiază mormintele, în același sat. Se poate deduce lesne de aici, în succesiune logică, că, pentru el, judecata particulară nu este, probabil,

⁹ MITROFAN, *Repausații* 1, pp. 27-28.

¹⁰ MĂNDIȚĂ, *Vămile* II.

¹¹ STĂNILOAE, *Dogmatica* 3, p. 275.

decât o autojudecată foarte lucidă și că omul își alege singur locul, în rai sau în iad, deplin edificat fiind asupra faptelor sale, că ar fi mult mai dureros pentru cel păcătos să se afle, de tot nevrednic găsindu-se el, în apropierea prea mare a luminii slavei lui Dumnezeu.

La sfârșitul celor 40 de zile, sufletul merge acolo unde este rânduit până la judecata finală.

Dar, până atunci, are de trecut *vămurile*.

Vămurile sunt locuri de cercetare amănunțită pentru o anumită virtute și pentru păcatul pe care-l presupune neîmplinirea ei. Fiecare vamă este decisivă. Dacă ești găsit vinovat, nu treci, rămâi acolo. În credința țăranilor, ea ar putea fi trecută totuși dacă plătești cu bani. Așa cum se mai petrece până astăzi pe la vămile teritoriale. De aceea se pun bani în buzunarul mortului sau i se bagă în tron, sau i se aruncă în groapă când se înmormântează. De aceea se fac la înmormântare 44 de *polmete* în care se leagă câte un ban. La fiecare vamă, sufletul mortului trebuie să plătească cu un creițar, cu polmeata și lumânarea aprinsă, care se dau de pomană la înmormântare. Sunt 44 de vămi și, ca atare, se dau de pomană 44 de *polmete* cu câte un ban cusut în ele și cu câte o lumânare aprinsă. Desigur, această plată are un caracter simbolic, nu absolut. Altfel nu s-ar pune lângă mort câte un bănuț, ci sume mult mai mari, pe măsura păcatelor săvârșite. De fapt, plata ar vrea să însemne mai mult recunoașterea păcătoșeniei și dorința de a plăti pentru ea ispășind. Apoi, trebuie remarcat că nu este nevoie numai de bani, ci și de lumină, de lumina mărturisitoare de credință a lumânării. Până la urmă, nu banii ajută trecerea de vamă, ci rugăciunile celor care au fost miluiți pentru numele mortului.

Uneori, succesiunea vămilor este percepută ca o scară înaltă de nu i se vede vârful. Pe fiecare treaptă a ei, sufletul este cercetat asupra unui gen de fapte pe care le-a săvârșit în timpul vieții.